

МОРФОЛОГІЧНІ ТА СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІСЛЯСЛОВА У ПЕРШОМУ ПІДРУЧНИКУ Ф. ПУЩЕНКА «ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ КУРС ЯПОНСЬКОЇ МОВИ. ПІДРУЧНИК ДЛЯ ВЖИТКУ НА КУРСАХ СХІДНИХ МОВ ВУНАС»

У статті проаналізовано перший підручник Ф. Пущенко «Теоретико-практичний курс японської мови. Підручник для вжитку на курсах східних мов ВУНАС» та розглянуто морфологічні та синтаксичні особливості часток у цьому підручнику.

Ключові слова: Ф. Пущенко, ВУНАС, частка, «Теоретико-практичний курс японської мови. Підручник для вжитку на курсах східних мов ВУНАС».

Федір Пущенко – сходознавець, викладач іноземних мов, керівник японської секції Харківської філії ВУНАС, автор підручника з японської граматики «Теоретико-практичний курс японської мови. Підручник для вжитку на курсах східних мов ВУНАС», який був виданий у Харкові у 1926 році. У підручнику містяться відомості про фонетику та орфографію японської мови, розподіл за частинами мови, автор також розглянув порядок слів у реченні та додав до посібника переклад тексту 庭 (にわ) «Сад» з японської мови на українську, перифраз статті для перекладу на японську мову та переклад віршованого твору «іроха-ута» на українську мову.

Метою дослідження є аналіз морфологічних та синтаксичних особливостей післяслова у підручнику Ф. Пущенко. Актуальність та новизна роботи полягає в тому, що частки на матеріалі «Теоретико-практичного курсу японської мови. Підручника для вжитку на курсах східних мов ВУНАС» досліджуються вперше. Так, автор у передмові пише: «Сього підручника писано в 1918 році¹, В надії що либонь наспіє той час, коли він здасться. Тепер, як потреба в йому стала вже й фактом, авторові лишається тільки дещо змінити у своїй праці, пристосовуючи її до певної конкретної мети и узявши до уваги сучасні педагогічні досягнення, та відповідно змінівши українські правопис і термінологію. Одже підручник сей є конспект курсу яп. мови, що читається на курсах східних мов при ВУНАС у Харкові».

Підручника складено за таким методом:

- 1) дано низку статтів, що їх зміст, опріч лексичного матер'ялу, знайомить із побутом, письменством, історією Японії та що;
- 2) до статті пристосовується відповідний теоретичний матер'ял, або й також до певного розділу граматики додано низку прикладів і вправ;
- 3) де які статті подаються в перефразованому вигляді для перекладу з укромови в япмову;

¹ При цитуванні орфографія написання зберігається згідно з текстом оригіналу підручника.

4) що-б улекшити засвоєння матер'ялу статті її подаються також у формі або-пільного японо-українського пофразного перекладу¹;

5) коли вчитися з навчателем, то простудіювавши статтю, переказати її усно й писано, та практикувати також натуральний метод Берліца» [3, с.ІІ].

Ф. Пуценко сам особисто займався за методом Берліца, коли подав у відставку і відмовився від військової кар'єри та поїхав до Парижа, де в школі Берліца протягом 190-1909 років займався на курсах англійської та німецької мов, а у Вищій школі сучасних східних мов удосконалив знання японської. За словами очевидця А. Ковалівського Ф. Пуценко і на заняттях використовував саме цей метод. Навчання з цієї мови проводилося у значній мірі шляхом практичних вправ. За спогадами А. Ковалівського, «Ф. Пуценко мав абиякий педагогічний талант, на японському відділенні слухачі вже через півроку навчання розмовляли японською мовою» [2, с.84].

У передмові автор підкреслює, що при написанні підручника «статті взято зі книги “Japanese Conversation Grammar by H.Plaut”. Приклади і вправи почасти з тої таки книги, почасти з “Grammar of the Japonese spoken language by W.Aston” і Handbock of English-Japonise Etymology by W. Imbrie”, почасти складені автором» [3, с. ІІІ]. Під час написання граматики ці підручники іноземних авторів послугували лише основою для створення підручника, не можна казати про ідентичність цих посібників.

У своєму підручнику Федір Пуценко виділяє такі частини мови: післяслово (у сучасному мовознавстві – частка), дієслово, речівник (у сучасному мовознавстві – іменник), прикметник, займенник, числівник та прислівник і зауважує, що такі частини мови, як прийменник та злучник в японській мові відсутні. Він не поділяє частини мови на повнозначні (自立語 /джіріцуго/) та службові (付屬語 /фудзокуго/), як прийнято у сучасній японській мові.

Післяслово – перша частина мови, яку розглядає Ф. Пуценко у своєму підручнику. Автор дає таке пояснення назві цієї частини мови: «Післяслово зветься так тому, що стоїть після того слова, якому надає певної функції у реченні». Воно вживається:

- замість кінцівок (флексій) у речівниках і займенниках;
- замість прийменника і злучника;
- щоб утворити прикметник і злучник» [3, с.8].

Ф. Пуценко у своєму підручнику використовує термін «післяслово», тому що термін «частка» з'явився в українській мові тільки у 1926 році з упровадженням «Українського правопису», а підручник був написаний у 1918 році [5].

У сучасній лінгвістичній системі цю мовну одиницю прийнято називати «частка». За визначенням К.Ю. Комісарова, частка – це службова частина мови, що виражає додаткові поняття, модальні й емоційні відтінки у висловлюванні. Частки характеризуються тісним зв'язком із прагматичною установкою мовця, його емоційним станом. На відміну від прислівника, частка не прилягає, а є прикомпонентною, тобто тяжіє до певного члена речення або речення в цілому, не має самостійної синтаксичної функції. [2, с.181]. Ф. Пуценко у своїй граматиці не поділяє частки, як прийнято у сучасній японській мові на:

¹ У сучасній лінгвістиці даний термін більш відомий як «зворотній (реверсивний) переклад»

- відмінкові частки (格助詞/какуджьоші/), які приєднуються до субстантиваторів і вказують на їх позицію у реченні, іноді приєднуються до применної форми дієслова на て;
- сполучні частки (接続助詞 /сецудзокуджьоші/), які виконують функцію, подібну до функції сполучників, і формують синтетичні засоби поєднання предикативних частин речення;
- прислівникові частки (副助詞/фукуджьоші/), які додають певного конотативного значення;
- заключні (експресивні) частки (終助詞/шю:джьоші/), які надають емоційного забарвлення усьому реченню [2, с.181].

Також автор підручника не розглядає частки за позицією в реченні та не розподіляє їх на препозиційні і постпозиційні. Відомості про японські частки Ф. Пущенко представив у вигляді таблиці з прикладами. У цій таблиці він розглядає такі післяслова: が、の、に、を、へ、も、や など、は、もの、から、し、けれど も、か [3, с.10].

Таблиця післяслів (часток) у підручнику Ф. Пушенка

Післяслово	якій формі в укрмові, абощо визначає в перекладі	яку частину речення чи мови творить	Приклад
ga	називний відмінок	підмет граматичний	tenki ga погод A
no	родовий	означення	tenki no погод I
ni	давальный	доповнення	tenki ni погод I
wo	знахідний		tenki wo погод У
ue	в, у, на, до (куди?)	прийменник	niwa ue У сад
ni	в, у, на, (де?) щодо... то		niwa ni у сад I
mo	і, й, теж, хоч і	злучник	uwo mo arimasu – ε і риба
ya... nado	і...і т.д.		funa ya haya nado – і коропи, i головні i т.д.
wa	щодо... то	підмет логічний	konnichi wa tenki ga – щодо сьогодні, то погода
no		прикметник	matsu – сосна; matsu no – сосновий
ni		прислівник	makoto правда makoto ni справді
mono	Річ (особа, предмет)	замість повторювати речівник	shiroi hana, akai mono mo – біла квітка, червона теж

kara	тому, що	злучник	tenki ga ii kara – тому що гарна погода
shi	і, й, та		chiisai shi – і малий
keredomo	хоч..., але		sukunai keredomo – хоч і мало
ga	але		shirimasen ga – не знаю, але
ka	чи? (запитання)		arimasu ka ? чи є?

Далі детально розглянемо пояснення Ф. Пуценка щодо часток, які він наводить у таблиці. Так, частка が³ (у автора – «післяслово») в українській мові виконує функцію називного відмінка. Автор відзначає, що ця частка може утворювати «підмет граматичний», у сучасній термінології йому відповідає «називний рематичний відмінок». Наприклад, 天気が – погода: (закінчення в слові «погода» виділено жирним курсивом, щоб підкреслити, що вживання іменника з часткою が в японській мові відповідає в українській мові іменнику у називному відмінку із закінченням -а).

Також Ф. Пуценко акцентує увагу на різниці у вживанні часток が та は:

коли в реченні запитання стосується підмета, то воно вживається з が: 紫 (むらさき) が(好きです) – ліловий колір (подобається) (що)?;

коли питання ставиться до присудка, то підмет вживається з は: すみれは紫です – фіалка лілова (який колір?) [3, с.11].

Автор відзначає, що японська частка の перекладається українською мовою родовим відмінком та виступає в ролі означення. Ф. Пуценко наголошує на тому, що частка に відповідає «давальному відмінку» і виконує функцію «доповнення» (додатку). Наприклад, 天気は – погодні в українській мові відповідає іменнику в давальному відмінку із закінченням -и.

Ф. Пуценко у таблиці вказує, що післяслово を в українській мові відповідає значенню знахідного відмінку, але залишає поза увагою те, що іменник з цією часткою виконує функцію прямого додатку, на який безпосередньо направлена дія перехідних дієслів. Наприклад, – 天気をкого? погодУ. Автор визначає, що післяслово へ виконує функцію прийменника, відповідає на питання куди? і вживається в значенні часток в, у, на, до. Наприклад, 庭へ – пітауе – у сад. В українській мові відповідає функціям прийменника. Частка も виконує функцію злучника, перекладається як і, й, теж, також. Наприклад, 私も勉強します – я теж вчусь. В українській мові відповідає функції сполучника. Щодо характеристики частки など, то Ф. Пуценко пише, що разом із часткою や, перекладається як «і так далі» Наприклад, ふなやはななど – карасі і головні і так далі. Частка は в українському перекладі звучить як: «щодо..., то» та виконує функцію логічного підмета, наприклад, 今日(けふ)は天気(てんき)がいい – Щодо сьогодні, то погода гарна. Ф. Пуценко наголошує, що в японській мові за допомогою додавання частки の до іменника може утворюватися прикметник. Наприклад, 松(まつ) – сосна (іменник); 松(まつ)の – сосновий (прикметник). А за допомогою додавання частки に до іменника можна утворювати прислівник: 真(まこと) – правда (імен.) + に → 真(まこと)に справді

(прислівник). Частка *もの* в реченні використовується для позначення речей (а також особи або предмету) та виконує функцію іменника. Як правило використовується для уникнення повторювання іменника в реченні. Наприклад, *白い花, 赤いもの* – біла квітка, червона також. Як показано в прикладі, іменник позначений часткою *もの* при перекладі може опускатися.

На сторінках підручника автор описує ще такі частки. Частка *から* в українській мові відповідає значенню «тому що; бо» та виконує функцію сполучника. Відповідає на питання «чому? З якої причини?» Наприклад, *天気がいいから* тому що гарна погода. Частка *し* використовується при перелічуванні іменників та дієслів. Перекладається як «і, й, та» та виконує функцію сполучника. Наприклад, *小さいし* – і маленький, і... Частка *けれども* «хоч... але» виконує функцію протиставного сполучника. Наприклад, *少ないけれども*. Частка *が* також використовується в якості протиставного сполучника «а, але, однак». Наприклад, *知りませんが* – не знаю, але. Для створення питального речення в японській мові до стверджувального речення в кінці додається частка *か*, наприклад, *ありますか* – чи є? [3, с.11].

Автор підручника звертає увагу на випадки, коли післяслово не вживається, а саме:

- 1) при слові поза реченням (*庭* Сад);
- 2) перед дієсловом *です* (*紫が好きです*. Подобається фіолетовий колір);
- 3) два післяслова одночасно (*魚 (うお) も* замість *魚がも* і риба також). [3, с.7]

Власне кажучи, то була перша граматики японської мови, яку написав український сходовознавець. Ф. Пущенко першим з українських японістів узагальнив відомості про японську мову та представив їх у підручнику. Як видно з самої назви підручника, він був написаний для курсів ВУНАС. У ньому Ф. Пущенко уперше спробував описати граматику японської мови в цілому за зразком доступних йому граматик європейських мов того часу (він володів грецькою, латиною, французькою, німецькою, англійською мовами).

Під час аналізу часток Ф. Пущенко не врахував розподіл часток за позицією в реченні, тому говорити про системність з погляду сучасної японської мови не можна. Але безперечною його заслугою було те, що він у своїй праці описав та проаналізував 16 часток, з'ясував, якому відмінку в українській мові відповідає кожна частка і яку функцію виконує в реченні, подав приклади вживання часток у тексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковалівський А. Вивчення Сходу в Харківському університеті та Харкові у XVIII – XX віках // Антологія літератур Сходу / Андрій Петрович Ковалівський. – Харків: Вид-во Харківського університету, 1961. – 452 с.
2. Комісаров К.Ю. Теоретична граматики японської мови. Морфологія: підруч. в 2-х т. Т.1: Теоретичні засади граматики японської мови. Морфологія. – К.: Вид. дім Д. Бурого, 2010. – 229 с.
3. Пущенко Ф. Теоретико-практичний курс японської мови. Підручник для вжитку на курсах східних мов ВУНАС». – Харків, 1926. – 22 с.
4. ПУЩЕНКО, ФЕДОР ДАМЬЯНОВИЧ. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://politike.ru/dictionary/1145/word/puschenko-fedor-damjanovich>.

5. Частка (мовознавство). Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Частка_\(мовознавство\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Частка_(мовознавство)).
Стаття надійшла до редколегії 21.03.2016 р.

Ю. Малахова, канд. філол. наук, доцент
Харьковский национальный педагогический университет
имени Г.С. Сковороды, г. Харьков

**МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ И СИНТАКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЧАСТИЦ
В ПЕРВОМ УЧЕБНИКЕ Ф. ПУЩЕНКО «ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧЕСКИЙ
КУРС ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА. УЧЕБНИК ДЛЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НА
КУРСАХ ВОСТОЧНЫХ ЯЗЫКОВ ВУНАВ»**

В статье проанализирован первый учебник Ф. Пущенко «Теоретико-практический курс японского языка. Учебник для использования на курсах восточных языков ВУНАВ» и рассмотрены морфологические и синтаксические особенности частиц в этом учебнике.

Ключевые слова: Ф. Пущенко, ВУНАВ, частица, «Теоретико-практический курс японского языка. Учебник для использования на курсах восточных языков ВУНАВ».

J. Malakhova, PhD in Philology, associate professor
H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv

**MORPHOLOGICAL AND SYNTACTIC FEATURES OF THE
PARTICLES IN THE FIRST TEXTBOOK BY F. PUSHCHENKO
“THEORETICAL AND PRACTICAL COURSE OF THE JAPANESE LANGUAGE.
TEXTBOOK FOR COURSES OF THE ORIENTAL LANGUAGES AUSOO”**

This article is devoted to the analysis of the first textbook by F. Pushenko “Theoretical and practical course of the Japanese language. Textbook for courses of the Oriental languages AUSOO” and the morphological and syntactic features of the particles are described in this textbook.

Keywords: F. Pushenko, AUSOO, particles, «Theoretical and practical course», Japanese language, Oriental languages .

УДК 81'27:004.774.6=521

О. Мостова, асист.,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ У
ЯПОНСЬКІЙ БЛОГОСФЕРІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОДОРОЖЕЙ ДО КРАЇН
СХІДНОЇ ЄВРОПИ)**

У статті охарактеризовано особливості мандрівних блогів, а також зроблено спробу проаналізувати специфіку реалізації основних функцій мови у японських блогах.

Ключові слова: блогосфера, функції мови, комунікативна функція мови.